

Türkad

Türkiye'nin Değişen Ulusal Güvenlik Anlayışı: Cumhuriyeti'nin Kuruluşundan, Soğuk Savaş'ın Bitimine

Sami ÖZDEMİR¹

Özet

Ulusal güvenlik anlayışı tehditlere, siyasi ve askeri gelişmelere, teknolojiye, risklere ve bu risklerin algılanmasına göre zaman içerisinde değişiklik göstermiştir. Dünyadaki bu değişimle beraber Türkiye açısından da ulusal güvenlik anlayışında gelişim ve değişimlere uyum sağlayacak, risk ve tehditlere cevap verecek yeni anlayışlar benimsenmiştir. Bu çalışmada Cumhuriyet'in ilanında Soğuk Savaş bitimine kadar geçen süreçte Türkiye'nin ulusal güvenlik anlayışı ve bu anlayışta değişimlere yol açan etkenler incelenmiştir. İlk olarak Cumhuriyet'in ilk dönemlerinden II. Dünya Savaşı başlangıcına kadar uygulanan güvenlik politikaları ve ulusal güvenlik anlayışı incelenmiştir. Ardından II. Dünya Savaşı sürecindeki ulusal güvenlik anlayışı araştırılmış ve son olarak Soğuk Savaş dönemindeki ulusal güvenlik anlayışı ve güvenlik politikaları incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Güvenlik, Ulusal güvenlik anlayışı, Dış politika.

Turkey's Changing Understanding of National Security: From the Foundation of the Republic to the End of the Cold War

Abstract

The understanding of national security has changed over time according to threats, political and military developments, technology, risks and the perception of these risks. Along with this change in the world, Turkey has also adopted new understandings that will adapt to developments and changes in the understanding of national security and respond to risks and threats. In this study, Turkey's understanding of national security and the factors that led to changes in this understanding during the period from the proclamation of the Republic to the end of the Cold War were examined. First, the security policies and understanding of national security employed from the first periods of the Republic to the beginning of the Second World War were examined. Then, the understanding of national security during the Second World War was addressed, and finally, the understanding of national security and security policies in the Cold War period were analyzed.

Key Words: Security, National security understanding, Foreign policy.

¹ Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, samiozdemir58@hotmail.com, 0009-0005-2054-5950.

1. Giriş

Güvenlik kavramı bir ülkenin varlığını ve kalıcılığını belirleyen temel unsurların başında gelmektedir. Bu denli kritik bir olgunun şüphesiz dinamik olması gerekmektedir. Güvenlik kavramı mekâna, zamana ve dönemin şartlarına bağlı olarak farklılık göstermektedir. İlerleyen teknoloji ve değişen koşullarla birlikte güvenlik araç ve gereçleri de zaman içerisinde değişmekte, gelişmekte ve ilerlemektedir. Dış tehlikelere karşı ilkel dönemlerde insanlar taş, sopa, ateş ve orak gibi silahlarla kendini savunurken zaman içerisinde niteliği ve niceliği değişen tehdit ve risklere karşı kullanılan savunma araçlarında ve stratejilerinde ciddi değişimler yaşanmıştır (Bakan & Şahin, 2018, s. 136). Değişen tehdit, risk ve siyasi gelişmelerle birlikte Türkiye'nin ulusal güvenlik anlayışını kültürel ve kimliksel normlarının tarihsel bir perspektifle incelenmesi gerekmektedir. Bu inceleme yapılırken Türkiye'nin içinde ya da dışında yaşanan etkenlerin ve olayların ortaya koyduğu güç dengeleri, değişen koşullar ve yeniden şekillenen uluslararası ilişkiler sistematığının kapsamlı bir şekilde değerlendirilmesi de ayrıca önem taşımaktadır. Türkiye'nin ulusal güvenlik yaklaşımlarının belirlenmesinde dini yapı, coğrafi konum, iktisadi durum, etnik yapılar ve uluslararası kuruluşlara mensubiyet kavramlarının etkin unsurlar olduğu ifade edilebilir. Dini bağlamda nüfusunun çoğunluğunun Müslüman olması ve İslam dünyası üzerinde söz sahibi bir konumda bulunması Türkiye'nin hem bu konumunu korumak hem de mevcut konumunu ortadan kaldırmak isteyecek tehditlere karşı güvenlik tedbirleri almasını gerektirmiştir. Coğrafi bağlamda üç kıtanın birleştiği noktada bulunan ve önemli ticaret güzergâhlarının kesişim noktasında bulunan, demografik yapısı itibarı ile birçok etnik yapıyı uhdesinde barındıran, siyasi partilerin demokratik yollarla göreve geldiği, NATO'ya ve Birleşmiş Milletler'e mensup, enerji kaynaklarına yakın ve kaynakların Batı'ya transferinde mutlak öneme sahip olan Türkiye'nin, güvenlik anlayışının belirlenmesinde bütün bu etkenler önemli rol oynamaktadır. Tüm bu etkenlerin Türkiye'nin tarihsel geçmişiyle birlikte değerlendirilmesi gerekmektedir (Gül, 2016, s. 307).

Cumhuriyet'in ilanından bu yana, Türkiye'de güvenlik politikalarının belirlenmesinde, daima sivil ve askeri yöneticilerin etkili olduğu görülmektedir. Değişen güvenlik yaklaşımları bağlamında, askerler hâkimiyetlerini, sivil yöneticilerle paylaşmak durumunda kalsa da askeri bürokrasi Türkiye'nin ulusal güvenlik meselelerinde son karar verici mercii olmuştur. Bu durumun temel nedenlerini; askerlerin, Cumhuriyet'in kuruluş döneminden itibaren Türkiye'nin ulusal güvenliğine dair konularda uzmanlaşmış kadrolardan oluşmasıdır. Ayrıca Türkiye'deki eğitim durumuna kıyasla güvenlik ve strateji alanında daha iyi bir eğitime sahip olmaları ve özellikle Türkiye'nin NATO'ya katılımı sonrası batılı okullarda eğitim almalarından dolayı uluslararası ilişkiler alanında uzmanlaşmış kişiler olmalarıyla açıklamak mümkündür.

Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan bu yana güvenlik politikaları iki geleneksel bileşen üzerinden şekillenmiştir. Bunlar; "self-determinasyona bağlı olarak terk edilme/ayrılma ve toprak kaybetme korkusu" ve "coğrafi belirlenimcilik (geographical determinism)"dir. Bu bileşenlerden ilki olan toprak kaybetme ve parçalanma korkusu literatürde "Sevr Sendromu" olarak da tanımlanmaktadır. Bu sendromun kökleri bağlamında Osmanlı tarihinin derinliklerine kadar uzandığı söylenebilir (Bilgin, 2005, s. 183-184). Osmanlı kuruluşundan 17. Yüzyılın bitimine kadar, "saldırgan reel-politik" güvenlik anlayışa sahiptir. Ancak Osmanlı 1699 Karlofça Antlaşması'ndan itibaren "savunmacı reel-politik" bir güvenlik anlayışıyla hareket etmiştir. Osmanlı'nın yıkılış nedenlerinden birisi olarak gösterilen azınlık ayaklanmaları ve bağımsızlık hareketleri Türkiye coğrafyasında da etkili olmuştur. Bu bilgiler ışığında "terk edilme/ayrılma ve toprak kaybetme" korkusunun, Türkiye Cumhuriyeti'nin güvenlik kültürüne Osmanlı Devleti'nden miras kaldığı söylenebilir. Türkiye'nin tarihten kalan ve "komşu ülkelere ilişkin acı hatıralar, ülkeye ve üzerindeki halka ilişkin yanlış imajlar, yabancı ülkelerin geçmişteki kötülüklerinin unutulmaması" gibi

unsurlardan oluşan bu olumsuz miras, Batılı müttefikleriyle ve komşularıyla olan ilişkilerini, uluslararası tutumunu, güvenlik anlayışını ve bu unsurlara dayanılarak oluşturulan politikaları oldukça derinden etkilemiştir. Bu tarihsel arka plan, güvensizlik ve huzursuzluk duygusunu daima canlı tutarak ülke içinde “güvenlik sendromu”na neden olmuştur. “Dış mihrakların ve ülke içerisindeki işbirlikçilerinin Türkiye’yi zayıflatmaya ve bölmeye çalıştıklarına” dair inanç, diğer bir tanımıyla “Sevr Korkusu”, biçiminde algılanan bu “güvenlik sendromu”, Türkiye’nin 1923 yılından itibaren oluşturulan ulusal güvenlik politikalarında hâkim anlayışlardan birisi olmuştur (Aydın, 2003, s. 165-167).

Türkiye’ni güvenlik anlayışındaki ikinci bileşen olan “coğrafi belirlenimcilik” ise, Türkiye’nin jeopolitik ve jeostratejik konumundan kaynaklanmaktadır. Bu konum, Türkiye’ye dünya siyasetinde avantajlar sağlayarak ülke açısından büyük fırsatlar sunmuş olsa da çeşitli güvenlik sorunlarını da beraberinde getirmiştir (Aydın, 2003, s. 164). Bu güvenlik sorunlarıyla mücadele edebilmek için “devamlı tetikte olması gereken bir ülkenin ulusal güvenliğini sağlamak” adına ulusal güvenlik politikalarının belirlenmesi ve uygulanması gerekmektedir. Tarihsel süreç içerisinde Avrupa ve Asya kıtalarının arasında köprü konumunda bulunmak Anadolu coğrafyasında kurulan her devletin önemini arttırmıştır. Buna karşılık hem Doğu’dan gelen göçlerin ana güzergâhı, hem de istilaların odağı haline getirmiştir. Bu da Anadolu coğrafyasında güvensizlik duygusunun tetiklenmesine zemin hazırlamıştır (Aydın, 2003, s. 349). Türkiye’nin jeopolitik ve jeostratejik konumunun dezavantajlarından bir diğeri ise sınır komşularından kaynaklanan tehdit algılamalarıdır (Oran, 2018b, s. 33). Türkiye’nin bu tehdit algılamalarının arkasında farklı rejimleri, ideolojileri, hedefleri ve çıkarları olan fazla sayıda sınır komşusuna sahip olmasından kaynaklanmaktadır (Aydın, 2003, s. 349). Özellikle Güney kara sınırını oluşturan Suriye ve Irak’ta son yıllarda yaşanan iç savaşlar ve bu savaşlara bağlı olarak gelişen güç boşlukları, Türkiye’nin sınır komşularının neden olduğu güvenlik sorunlarının başında gelmektedir. Türkiye’nin ulusal güvenlik politikalarını belirlerken ya da değiştirirken sınır komşularının tutum ve davranışlarının önemli bir hareket noktası olduğu söylenebilir.

Güvenlik kavramından bahsedebilmek için herhangi bir tehdit ve risklerin olması gerekmektedir. Söz konusu tehdit ve riskler de olaylara, zaman ve mekâna göre değişiklikler göstermektedir (Bakan & Şahin, 2018, s. 136). Bu değişikliklere ayak uydurmak adına Türkiye’nin güvenlik politikaları, Cumhuriyetin ilk yıllarından II. Dünya Savaşı yıllarına, NATO üyeliğinden Soğuk Savaş sonrasına kadar birçok değişim ve dönüşüm geçirmiştir. Bu dönüşüm Türkiye’nin uluslararası etkenlerle beraber siyasi, ekonomik ve toplumsal etkenleri de dikkate alarak değiştirdiği, geliştirdiği veya dönüştürdüğü güvenlik politikalarıdır.

Türkiye’nin Soğuk Savaş öncesi güvenlik politikalarının dönüşüm sürecini üç farklı dönemde incelemek mümkündür. Bunlar:

1. Cumhuriyet’in ilk dönemleri olan 1923-1939 arası dönem
2. II. Dünya Savaşı’nın yaşandığı 1939 -1945 yılları arasındaki dönem
3. Soğuk Savaş sürecinin yaşandığı 1945-1991 tarihleri arası dönem olarak sınıflandırmak mümkündür.

2. Cumhuriyet’in İlk Dönemlerinde Türkiye’nin Ulusal Güvenlik Anlayışı (1923-1939)

Cumhuriyet’in ilk yıllarında temel tehdit anlayışı işgalci devletler ve ülke içindeki hilafet-saltanat destekçileri üzerine şekillendirilmiştir. Bu tehditlerin temelinde Osmanlı’dan miras kalan irticai ve ayrılıkçı karakterdeki hareketlerin olduğunu söylemek mümkündür. Türkiye bu tehditlere karşı realist bir perspektifle, zamanın şartlarına uygun ve kendine özgü

güvenlik politikaları geliştirmiştir. Bu dönemde yaşanan isyan ve tehditlere karşı Türkiye asker odaklı ve geleneksel güvenlik anlayışına dayanan çözümleri kullanmıştır.

Türkiye'nin yeni yönetim şeklinin Cumhuriyet olarak belirlenmesiyle beraber dış politikada Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün "yurtta sulh cihanda sulh" sözü odak alınarak barışçıl, aktif çatışmalardan uzak ve her zaman tedbirli olmayı ilke edinen yeni bir güvenlik anlayışı ortaya çıkmıştır. Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş döneminde dış ilişkiler bağlamında güvenlik endişelerinin yüksek düzeyde olduğu ve dış tehdit algılamalarının yaşandığı görülmektedir. Özellikle 1920 ve 1930'lu yıllarda, yeni elde edilmiş bağımsızlık ve toprak bütünlüğüne kavuşmuş olan Türkiye'nin güvenlik politikalarında dış tehditlerin temelde Batı'dan kaynaklandığı inancı hâkimdir. Bu inancın ortaya çıkmasındaki temel neden, Türkiye'nin kuruluş döneminde Batı ülkeleriyle ilişkilerinde gerginliklerin ve pürüzlerin yaşanmış olmasıdır. Musul konusunda İngiltere ile yaşanan anlaşmazlık; Suriye sınırının belirlenmesi konusunda Fransa ile yaşanan anlaşmazlık, Yunanistan ile nüfus mübadelesi ve Osmanlı borçlarının ödenmesi gibi meseleler henüz çözüme kavuşmamıştır. Bu sorunların çözüme ulaşmaması da Türkiye'nin Batı kaynaklı tehdit algılamalarını arttırmıştır (Ülman, 1998, s. 244). Türkiye bu tehditleri ortadan kaldırmak ya da en az seviyeye indirmek adına, sorun yaşadığı ülkelerinde içinde bulunduğu bazı uluslararası kuruluşlara üye olmuştur. 18 Temmuz 1932'de "kolektif güvenlik" ilkesi çerçevesinde kurulan Milletler Cemiyeti'ne katılmıştır. Çevredeki revizyonist devletlerin faaliyetlerine karşı önlem olarak 9 Şubat 1934'te Yunanistan, Yugoslavya ve Romanya ile Balkan Antantı'nı ve 8 Temmuz 1937'de İran, Irak ve Afganistan ile Sadabad Paktı gibi bölgesel savunma ve iş birliği anlaşmaları kurmuştur. Bu dönemde Türkiye'nin güvenlik anlayışının, denge politikası üzerine kurulmuş olduğu, uluslararası örgütlere üyelik ve bölgesel saldırmazlık anlaşmalarına dayandığı söylenebilir.

1933 yılına ulaşıldığında, Türkiye'nin Batı kaynaklı tehdit algılamaları önemli bir değişim geçirmiş ve bu değişim II. Dünya Savaşı'nın sonuna kadar devam etmiştir. Bu dönemde Türkiye Balkanlardan gelmesi muhtemel Alman tehlikesine ve Ege kıyılarından gelmesi muhtemel İtalyan tehlikesine karşı savunma önlemleri almaya başlamıştır. Uluslararası bağlamda 9 Şubat 1934'te Romanya, Yunanistan ve Yugoslavya ile Balkan Antantı'nı; 8 Temmuz 1937'de Irak, İran ve Afganistan ile Sadabad Paktı'nı kurmuştur. Alınan bu önlemlerle Türkiye, bu iki tehdidi durdurmak amacıyla güvenlik politikalarını oluşturmuştur (Hale, 2003, s. 57-58). Özellikle 1935 yılında Mussolini önderliğinde yayımlı politikalar sergileyen İtalya'nın Habeşistan'a saldırması, Anadolu'ya da saldırma ihtimalini attırıştır. Bununla birlikte izlediği yayımlı politika nedeniyle Sovyetler ve Avrupa ülkeleri tarafından endişeyle takip edilen Almanya, belirli bir süre Türkiye tarafından tehdit olarak algılanmamıştır. Hatta bu dönemlerde Türkiye ve Almanya ilişkilerinin geliştiği gözlemlenmiştir (Ülman, 1998, s. 252-255).

II. Dünya Savaşı başlamadan önce, 20 Temmuz 1936 tarihli "Montreux Boğazlar Sözleşmesi" ile Türkiye Boğazlar üzerinde kısıtlanan haklarını tekrar kazanmıştır. Bu sözleşme ile Türkiye barışçıl güvenlik politikalarına bağlı olarak boğazlar üzerindeki egemenliğine yeniden kavuşmuştur (Soy, 2015, s. 194). Türkiye'nin boğazlar üzerindeki egemenliğini kazanmasının ardından Batı merkezli tehditlerin arttığı görülmektedir. Özellikle 1938'de Almanya'nın Avusturya'yı işgalinden sonra Almanya'nın Türkiye'ye saldırma ihtimali, Türkiye açısından dönemin en büyük tehdit algısı olarak görülmektedir (Hale, 2003, s. 57). Avusturya'nın işgalinden sonra Hitler'in 1 Eylül 1939'da Polonya'ya asker çıkartması ve bu harekâtla birlikte 21 aylık süre içerisinde çatışmaların tüm Avrupa'ya yayılması Alman tehdidinin boyutlarını ve ciddiyetini ortaya koymaktadır. Avrupa kıtasının tamamında yaşanan çatışmalar, bazı Asya ülkelerinin de katılımıyla genişleyerek bir dünya savaşı halini almıştır. (Best, Hanhimaki, Maiolo ve Schulze, 2015, s. 211). Türkiye ise gerek Almanya başta

olmak üzere Mihver Devletlerin, gerekse Sovyetler, Fransa ve İngiltere başta olmak üzere Müttefik Devletlerin kendi taraflarında savaşa katılması yönündeki baskılarına rağmen tarafsız bir politika izlemeye çalışmıştır (Hale, 2003, s. 74).

3. II. Dünya Savaşı Dönemi Türkiye'nin Ulusal Güvenlik Anlayışı (1939-1945)

Türkiye'nin güvenlik anlayışına II. Dünya Savaşı sürecinin ciddi bir etkisinin olduğu söylenebilir. Türkiye Hitler ve Mussolini rejimlerinin tehditkâr tutumları nedeniyle çıkması muhtemel bir savaşa askeri, ekonomik ve sosyolojik parametreler çerçevesinde önlemler alırken uluslararası alanda da denge politikası izlenmeye yönelmiştir. Denge politikaları ve ulusal güvenlik stratejileri bağlamında Türkiye, II. Dünya Savaşı öncesinde Milletler Cemiyeti, Balkan Antantı ve Sadabat Paktı gibi uluslararası ittifaklara katılarak kendi güvenliğini garanti altına almayı hedeflemiştir.

Savaş başlangıcında ve süresince Türkiye'nin güvenlik ve dış politikadaki temel hedefi, Sovyetler karşıtı bir tutum sergilemeden kendi güvenliğini garanti altına almak istemiştir. Bu garantileri sağlamak adına Türk dış politikası ve güvenlik politikaları, savaşın başından sonuna kadar değişiklikler göstermiştir. Savaşın başında Türkiye İngiliz dostluğu ile Sovyet dostluğunu birlikte yürütmek istemiştir. Bununla birlikte Almanya ile de ilişkilerini dengede tutmaya önem vermiştir (Şimşir, 2010, s. 45-46). Bu denge politikaları kapsamında Türkiye savaş sonuna kadar tarafsızlığını korumayı başarmıştır.

Savaş boyunca, Türkiye birçok gizli örgütün ve ajanların faaliyet alanı haline gelmiştir. Türk Milli Emniyet Hizmeti Riyaseti (MAH), yabancı istihbarat birimlerinin faaliyetlerine doğrudan müdahale etmek yerine, bu gizli örgütleri Türkiye'nin milli çıkarları doğrultusunda yönlendirmek için adımlar atmıştır. Ancak Türkiye'yi doğrudan hedef alan veya II. Dünya Savaşı'nda taraf konumuna getirecek faaliyetlerde bulunarak ajanlık yapanlar hemen sınır dışı edilmiştir. Bu süreçte Türkiye Mihver devletlerin ve Müttefik devletlerin birbirlerine karşı istihbarat faaliyetleri yürütmelerine ise ses çıkartmamıştır (Ortaylı, 2010, s. 89).

Askeri bağlamda ise II. Dünya Savaşı'nda, Birinci Dünya Savaşı'na kıyasla daha gelişmiş, motorize zırhlı birliklerin ve yeni nesil silahların kullanıldığı bilinmektedir. Dolayısıyla Türkiye'ye karşı herhangi bir saldırı olması durumunda, Türkiye'nin ciddi kayıplar yaşaması kaçınılmazdır. Almanya'nın SSCB'ye saldırıp ilerleme kaydetmesiyle beraber savaş Türkiye sınırlarına yakınlaşmıştır. Bu gelişme karşısında Türkiye savaş tehdidini daha yakında hissederek savunma harcamalarını arttırmıştır (Akın, 2015, s. 328). Türkiye, II. Dünya Savaşı süresince izolasyonizmi önceleyen, asker odaklı ve devlet merkezli geleneksel güvenlik anlayışını uygulamıştır.

Türkiye savaş esnasında, ülkeyi yıkıma sürüklememek adına savaş dışında kalma politikalarından dolayı fayda sağlasa da, savaşın sonunda galip devletlerin dünya siyasi düzenine ilişkin kararlarında Türkiye dışlanmıştır. Özellikle savaştaki denge değişimi ve Stalin'in saldırgan tutumları Türkiye'yi daha fazla endişelendirmiştir. Savaşın bitişi ve sonraki süreçte Türkiye açısından güvenlik tehdidi eksenini Batı'dan SSCB'ye kaymıştır. Bu eksen kayması Türkiye'nin II. Dünya Savaşı sonrası "Soğuk Savaş Dönemi" olarak adlandırılan süreç içindeki ulusal ve uluslararası güvenlik politikalarının en önemli belirleyicilerinden biri olmuştur. Dünyada güç dengeleri yeniden oluşturulurken ortaya çıkan SSCB tehdit ve isteklerine karşı bağımsızlığını ve toprak bütünlüğünü korumak Türk dış politikasının temelini oluşturmuştur (Ünalp, 2020, s. 218).

II. Dünya Savaşı sonrasında dünya genelinde güvenlik kavramında değişiklikler olmuştur. Tarihsel açıdan devletler nezdindeki güvenlik anlayışı II. Dünya Savaşı'na kadar topyekûn savunma ve savaş terimlerine karşılık gelmiştir. Ancak II. Dünya Savaşı sırasında yaşanan eşgüdüm sorunlarının aşılması amacıyla ABD başkanı Truman tarafından 1945 yılında yapılan bir konuşmada "Milli Savunma Konseyi" olarak eşgüdümlü çalışacak bir

askeri yapının kurulması önerilmiştir. Böylece “milli güvenlik” kavramı ile iç-dış güvenlik ayırımının ortadan kaldırarak saldırı ve savunma ayırımını aynı çatı altında toplayacaktır. Türkiye’de ise ilk olarak bu kavram dönemin başbakanı İsmet İnönü tarafından 1935 yılında dile getirilmiş ve 1947 Truman yardımları çerçevesinde ulusal savunma alanında yapılan kurumsal ve yasal düzenlemelerle 1949 yılında Milli Savunma Bakanlığının yapısı değiştirilmiştir. Bu değişiklikte birlikte Genelkurmay Başkanlığı Milli Savunma Bakanlığı’na bağlanmış ve Kara, Hava ve Deniz kuvvetleri komutanlıkları oluşturulmuştur (Güvenç, 2010, s. 278).

4. Soğuk Savaş Döneminde Türkiye’nin Ulusal Güvenlik Anlayışı (1945-1991)

İkinci Dünya Savaşı sırasında Almanya’ya karşı birlikte hareket eden ABD ve Sovyetler Birliği, savaşın bitiminden sonra uluslararası sistem içerisinde güç yarışı içerisine girmiştir. Bu durum Soğuk Savaş sürecini başlatmıştır. “Savaş, Amerika- Sovyet rekabetinin ciddiyetini; soğuk ise nükleer silahların, konvansiyonel silahlarla bile iki nükleer güç arasında savaş yapılamayacak kadar yıkıcılığını” ifade etmektedir (Steven, Hook & Spanier, 2014).

Soğuk Savaş döneminde, ABD ve Sovyetler Birliği dünyada iki kutuplu düzeni meydana getirmiş ve diğer ülkeleri de bu iki devlet arasında tercih yapmaya mecbur bırakmıştır. Bu süreçte her iki devlet de kendi aralarında silah kullanmamıştır. Soğuk savaş döneminde Soğuk Savaş’ın araçları olarak, casusluk faaliyetleri, ekonomik ve siyasi faaliyetler, propaganda ve vekâleten yürütülen savaşlar görülmektedir. Ancak ABD ve Sovyetler Birliği silah kullanmadan bu süreci devam ettirirken kendi ideolojilerden asla vazgeçmemişlerdir. Bu nedenle Soğuk Savaş Sovyetler Birliği’nin dağılmasına kadar devam etmiştir.

Soğuk Savaş sürecinde güvenlik kavramı devletlerin uyguladığı güç politikaları ve devletleri ilgilendiren askeri sorunlar ile özdeşleşmiş ve bu dönemde devlet güvenliği kişi ve toplum güvenliğinden daha öncelikli olmuştur. Soğuk Savaş döneminde, askeri nitelik taşıyan tehdit unsurları ve devletlerarasındaki güç yarışı öne çıkmıştır. Ancak savaş sonrası dönemde bu tehdit unsurları arka planda tutulmuştur. Savaş sonrası dönemde insani güvenlik, ekonomik güvenlik, küresel güvenlik ve çevre güvenliği gibi konular ön plana çıkmaya başlamıştır. Soğuk Savaş sonrası süreçte ulusal ve uluslararası güvenliği tehdit eden unsurlar bireylerden uluslararası örgütlere, azınlık gruplarından terör örgütlerine geçiş gibi çeşitli yönere doğru değişim geçirmiştir (Tokatlı, 2022, s. 379).

Türkiye’nin Soğuk Savaş’ın başlangıç döneminde güvenlik ve dış politika faaliyetlerini etkileyen ve Soğuk Savaş sürecinde ABD merkezli Batı ittifakını tercihine neden olan bazı gelişmeler yaşanmıştır. Bu gelişmelerin başında SSCB’nin 1925 yılından itibaren protokollerle uzatılan Dostluk ve Tarafsızlık Antlaşmasını “İkinci Dünya Savaşı sonrası ortaya çıkan yeni duruma uygun olmadığı” gerekçesiyle yenilemek istemesi gelmektedir (Gönlübol, 1996, s. 192-193). 19 Mart 1945 tarihinde anlaşmanın uzatmayacağını ve yeni koşullarla yeni bir anlaşma yapılacağını Türkiye tarafına bildirmesiyle iki ülke arasında gerginlik yaşanmaya başlamıştır. Sovyetler Birliği, anlaşmanın yenilenme şartı olarak Kars ve Ardahan’ın topraklarına katılmasını talep etmiş ve Montreux Boğazlar Sözleşmesi’nin yenilenerek, Boğazlarda güvenliği Türkiye ve SSCB tarafından sağlanmak üzere kendine deniz ve kara üsleri verilmesini talep etmiştir. Ancak Türkiye’de bu talepleri net bir şekilde reddetmiştir. Tellal (2018a, s. 501-508)’e göre; “Bu durum Türkiye’nin Soğuk Savaş’ın başlangıcında egemenliğine ve toprak bütünlüğüne yönelik algıladığı en büyük dış tehdit olmuş ve Türkiye’yi varlığını ve güvenliğini korumak için Batı dünyasının ortaya koyduğu iktisadi, siyasi ve güvenlik kurumları içinde yer almaya yöneltmiştir. Bu durum iki ülke ilişkilerinde tamiri uzun yıllar alan ve etkileri on yıllarca hissedilecek tahribata neden olmuştur.”

II. Dünya Savaşı sonrasında Türkiye'nin iç güvenlik ve politik anlayışı da iki kutuplu dünya sisteminden kaynaklanan ideolojik çatışmalardan ciddi şekilde etkilenmiştir. Bu ideolojik çatışmalar neticesinde tek partili düzenin sürdürülebilir niteliği kaybolmuştur. Ayrıca dönemin mevcut siyasal iktidarına alternatif yeni görüşler ortaya çıkmaya başlamıştır. Özellikle milliyetçi yapılar, kendilerine yeni ideolojik alanlar açmak amacıyla anti-komünist fikirlerin altında hareket etmiştir. Dernekler, vakıflar ve öğrenci örgütlenmeleri aracılığıyla etkinliklerini artıran milliyetçi yapılar, toplumsal ve siyasal anlamda, ileride Türk sağının temsilcisi olacak kadroları oluşturmuştur (Öztan, 2014, s. 73-74). Bu dönemde toplumun bir diğer kesimi ise Batı merkezli ittifaklara karşı bir tutum almıştır. Bu karşı duruşun öncüsü sosyalist sol olmuştur. Sosyalist sol görüşü benimseyenler; Türkiye'nin Batı ittifakına üyeliğinin ülkenin demokratikleşme yolunda ilerlemesine engel olacağını, aynı zamanda toplumsal, askeri ve ekonomik alanlarda da ABD'ye bağımlılığı pekiştireceği savunmuştur. Bu bağlamda, Truman Doktrini, Marshall yardımları ve ardından NATO üyeliği kapsamında ulusal ve uluslararası güvenlik politikalarının ülkenin bağımsızlığını göz ardı ettiği iddia edilmiştir (Doster, 2012, s. 32).

Bu iki karşıt görüş mevcutken Truman Doktrini, Marshall Yardımları ve NATO'nun kurulması, gibi gelişmeler Türkiye'nin ulusal güvenlik anlayışı ve dış politikalarının temel dayanağı haline gelmiştir. Türkiye bu yardımları ekonomik kalkınma hamlelerinin gerçekleştirilmesi ve ordunun ihtiyaçlarının karşılanması anlamında bir fırsat olarak görmüştür. Ayrıca güvenlik politikaları bağlamında SSCB tehlikesinden dolayı batılı bir ittifakın güvence olarak görülmesi, Türkiye'yi ABD ile iyi ilişkiler kurmaya ve NATO'ya kabul edilmeye yönelik politikalar geliştirmeye yöneltmiştir.

ABD ise hem jeo-stratejik konumundan yararlanmak hem de ideolojik anlamda Sovyetler Birliği etkisini kırmak amacıyla Türkiye'nin NATO üyeliğine olumlu yaklaşmaktadır. Bu süreçte Türkiye, ekonomik yardım alacak ülkeler listesine Truman Doktrini ve Marshall Planı kapsamında dâhil edilmiştir. Truman Doktrini sayesinde askeri güçlerin eğitimi ve donanımı, yolların yapımı ve bakımı, havaalanlarının onarımı gibi faaliyetler gerçekleştirilmiştir. Askeri yardımlar özellikle Truman Doktrini ile sürerken, 1948'de imzalanan Ekonomik İşbirliği Antlaşması sayesinde Türkiye ile ABD arasında Marshall Planı uygulanmaya başlanmıştır. Truman Doktrini ve Marshall Planı kapsamında Türkiye'de ekonomik, siyasal ve askeri açıdan ABD merkezli yeni bir yapı kurulmuştur. Bu yapı inşa edilirken 1949 yılında Avrupa Konseyi'ne girmesiyle Türkiye'nin Batılı İttifak'ın bir üyesi olduğu tescillenmiştir.

Batı ittifakının üyesi olan ve 1947'den itibaren şeklen "Amerikan modeli" ne geçmeye başlayan Türk ordusu, siyasetçiler ve ulusal güvenlik politikaları bağlamında Kore Savaşı'na bir dönüm noktası niteliği taşımaktadır. Demokrat Parti iktidarı Kore Savaşı'na asker gönderme kararı almıştır. Ancak Türkiye'nin Kore'ye asker göndermesi sadece askeri bir harekâta destek olarak algılanmamalıdır. Çünkü bu kararla Türkiye Batılı İttifak ile işbirliği yapma isteğini açıkça göstermiştir (Doster, 2012, s. 35). Hükümet, 25 Temmuz 1950'de Türk birliğini BM emrine vermeye karar verdiğinde, Türkiye'nin ulusal ve uluslararası güvenlik politikası bağlamında önemli bir tartışma başlamıştır. Asker gönderme kararının TBMM onayından geçmeden alınması CHP ve Millet Partisi tarafından eleştirilmiş ve Meclis onayı alınmadığı için anayasaya aykırı olduğu ifade edilmiştir. (Yaman, 2005, s. 235). Ayrıca Kore'ye asker gönderilmesi kararıyla Türk dış ve ulusal güvenlik politikasının temel dayanağı olan "Yurtta Sulh Cihanda Sulh" ilkesinden vazgeçildiğine yönelik söylemler de ortaya çıkarmıştır.

Türkiye 1947'de başlayan Truman Doktrini ile Marshall yardımları çerçevesinde hayata geçirilen politikaların ve Kore Savaşı'na asker göndermesinin neticesinde 18 Şubat 1952 de NATO üyeliğine kabul edilmiştir. Böylece Türkiye askeri kolektif işbirliğine dayalı geleneksel güvenlik anlayışını hayata geçirmiştir. Türkiye'nin NATO üyeliğinin, Milli Mücadele

dönemi ve Cumhuriyet'in kurulmasından sonraki dış ve ulusal güvenlik politikaları açısından önemli bir kırılma noktasıdır. Demokrat Parti'nin ulusal güvenlik anlayışı ve dış politikada sürdürdüğü bu yaklaşımın, yerel seçimlerde elde ettiği başarı ile halkın çoğunluğu tarafından onaylandığı söylenebilir. Türk Askeri'nin Kore'ye gönderilmesi, Türk politik tarihi ve ulusal güvenlik anlayışı açısından yeni bir perspektifi ortaya çıkartmış ve dengencilik temelli siyaseti takip eden Türkiye'nin Soğuk Savaş sürecinde Batı ittifakı ile hareket edeceğini somut olarak ortaya koymuştur.

1950'li yıllarda Türkiye'nin iç güvenlik anlayışında belirleyici rolün siyasi konjonktür olduğunu ifade etmek mümkündür. Nitekim Adnan Menderes başta olmak üzere Demokrat Partililer, hem İsmet İnönü'ye yakın subayların bulunması hem de tek parti döneminin tekrar getirilmesini sağlayacak tek kurumun ordu olduğunu öngörmektedir. Bu nedenle Demokrat Parti 1950 yılında iktidara geldiğinde ordunun komuta kademelerini tasfiye etmiştir. Demokrat Parti'nin bu hamlesindeki esas amaç ordunun yönetimdeki etkisini kendi lehine çevirmektir.

Tarihler 27 Mayıs 1960 gününü gösterdiğinde Alparslan Türkeş'in radyodan okuduğu bildiriyle Türkiye'nin ilk darbesi tüm dünyaya duyurulmuştur. Darbe bildirisi içerik olarak tarafsızlık, eşitlik ve hukukun üstünlüğü gibi kavramları içermesiyle beraber temelde ülkenin ulusal güvenliği ile ilişkilendirilmiştir. Ayrıca dış politika bağlamında NATO ve CENTO'ya bağlı kalındığı vurgulanmıştır. Böylece 1960 darbesiyle Türkiye'nin dış politikası ve ulusal güvenlik anlayışında büyük bir değişim olmadığı görülmektedir. Darbe sonrası Milli Birlik Komitesi, Cemal Gürsel başkanlığında kurulmuştur. MBK komitesi tarafından yeni bir anayasa yapılması ve bu anayasayla ordunun siyasal sistem içerisinde yasal bir çerçeveye oturtulması hedeflenmiştir. Güvenlik kavramına ise anayasal bağlamda 1961 Anayasası'nda yer verilmiş ve 1961 Anayasası ile Milli Güvenlik Kurulu, güvenlik kavramının yasal temsilcisi olarak görülmüştür.

1970'li yıllara gelindiğinde de MGK'nın ve Türk Silahlı Kuvvetlerinin güvenlik anlayışında ve güvenlik politikalarında etkin bir konumda olduğu söylenebilir. Bu dönemde ulusal güvenlik anlayışındaki ilk değişim 12 Mart 1971 muhtırası sürecinde yaşanmıştır. Bu muhtıra sonrasında 1961 Anayasası'nın temel hak ve özgürlüklerin sınırlandırılmayacağı ilkesi getirilen yeni maddelerle, temel hak ve özgürlüklerin kamu düzeni ve milli güvenlik gibi sebeplerle sınırlandırılabilirliği yönünde değiştirilmiştir. Yapılan bu düzenlemelerle milli güvenlik politikalarının ve ulusal güvenlik anlayışının en üst politika belirleyicisinin ordu olduğu görülmektedir.

70'li yıllarda ulusal güvenlik anlayışı ve dış politikada kırılma noktalarından biri de Kıbrıs sorunudur. Bu sorun köken itibarıyla 1950'lerde başlamış ve günümüze kadar çözülememiştir. Kıbrıs sorununun gündeme gelmeye başladığı 1950'li yıllarda, Türkiye ve Yunanistan ilişkilerinde dostluk havası hâkimdir. Fakat bu dostluk havası kırılğan bir yapıdadır. Çünkü SSCB tehdidi nedeniyle NATO'ya katılan Türkiye, yine aynı örgüte üye olan Yunanistan'ı tehdit unsuru olarak değerlendirmektedir. Bu tehdit algılamasının temelini 1820'lerde Yunanistan'ın Osmanlı'dan ayrıldıktan sonra "Megali idea" fikri ile şekillenen toprak taleplerinden ve bu taleplerin Milli Mücadele döneminde Anadolu işgaline kadar varmasından kaynaklandığı söylenebilir (Karaosmanoğlu, 2000, s. 202). Bu dönemde Türkiye'nin Yunanistan'a karşı güvenlik anlayışı günün siyasi durumundan veya güvenlik konjonktüründen kaynaklı değil tarihsel deneyimlerden beslenmiştir. Türkiye'nin Kıbrıs soruna taraf olmaya başlaması ile iki ülke arasındaki ilişkiler gergin bir hâl almıştır (Fırat, 2018, s. 593). Türkiye ve Yunanistan arasındaki gerginliğe ek olarak İngiltere'nin Kıbrıs'taki varlığını bir süre daha devam ettirmek amacıyla Mac Millian planını ortaya atması üzerine Türkiye, Yunanistan ve İngiltere arasındaki ihtilaflar artmıştır. Bu ihtilafların NATO'nun yapısına ve işleyişine zarar vermesinden endişe eden ABD'nin girişimiyle Londra ve Zürih

konferansları gerçekleştirilmiş Türkiye, Yunanistan ve İngiltere'nin garantörlüğünde Kıbrıs Cumhuriyeti kurulmuştur (Kasım, 2007, s. 59). Kuruluşundan sonra geçen üç yıl içerisinde Kıbrıs Cumhuriyeti'nin devletin işleyişi ile ilgili yaşanan anayasa ihlalleri ve devamında adada çıkan olaylar neticesinde Türkiye politik ve güvenlik anlayışı çerçevesinde net bir tavır sergilemiş, konuyu uluslararası bir düzeye taşımak istemiştir. Fakat bu girişimler sonuç vermemiş adada bulunan EOKA terör örgütü katliamlara başlamış, Türk tarafı ada yönetiminden çekilmek zorunda kalmıştır. 1967 yılında adada bulunan Türk köylerine yapılan saldırılar gerginliğin daha fazla tırmanmasına neden olmuştur. 15 Temmuz 1974 günü darbe yaparak yönetimi ele geçiren Nikos Sampson'un Kıbrıs Helen Cumhuriyeti'ni kurduğunu ilan etmesiyle beraber Türkiye bu konunun diplomatik yollarla çözülemeyeceğini görmüş ve garantörlük hakkını kullanarak 20 Temmuz 1974'te Kıbrıs'a müdahale etmiştir. İlk aşamada adanın %7'si Türk Silahlı Kuvvetleri tarafından ele geçirilmiştir. Ancak adada bulunan Rum tarafının, Türkiye tarafından kendilerine sunulan şartları yerine getirmemesiyle ikinci defa harekât yapılmış ve bu kez Kıbrıs'ın %37'sinde hâkimiyet sağlanmıştır (Birdişi, 2016, s. 181- 182). Bu harekât ile, Türkiye ve Yunanistan arasında tarihsel temellere dayanan güvensizlik ve tehdit algılamalarında artış yaşanmış, diğer sorunların varlığını koruması ile birlikte Kıbrıs, iki ülke arasındaki ilişkilerin belirlenmesinde kritik bir etken olmuştur (Uzgel, 2004, s. 314-316). Ayrıca Kıbrıs Barış Harekâtı ile Türkiye'nin gerekli ve meşru durumlarda barışçıl çizgiden çıkıp doğrudan askeri müdahalede bulunabileceği de görülmüştür.

Kıbrıs Barış Harekâtı sonrasında Türkiye'nin hem güvenliğini hem de uluslararası prestijini doğrudan etkileyecek gelişmeler yaşanmıştır. Bu gelişmelerin başında harekât sonrası uygulanan ambargolara bağlı olarak gelişen ekonomik krizler gelmektedir. Bununla birlikte yurtiçinde farklı siyasi görüşlere sahip grupların aktif çatışmalar yaşaması da ülkede güvenlik anlayışının yeniden gözden geçirilmesi gerektiğini ortaya çıkartmıştır. Siyasi olaylar 1970'li yılların başından 1980 askeri müdahalesine kadar devam etmiştir.

1980'lere gelindiğinde, Türkiye'de yaşanan ekonomik kriz ve yönetim sorunları daha da tehlikeli boyutlara ulaşmıştır. 1970'ler boyunca, dağınık bir şekilde bulunan sosyalist ve işçi sınıfı hareketleri, ülkenin güvenlik mekanizmaları tarafından ekonomik ve siyasi krizi derinleştirebilecek ciddi bir kitlesel tehdit olarak görülmüştür.

Önlenemeyen siyasi olaylar, çatışmalar, yönetim krizleri ve ekonomik bunalımlar sonucunda 12 Eylül 1980 günü Türk Silahlı Kuvvetleri "kaybolan devlet otoritesini yeniden tahsis etmek için" ülke yönetimine el koymuştur. Darbe sonrası Milli Güvenlik Kurulu yalnızca kuvvet komutanlarından oluşturulmuştur, Genelkurmay Başkanı Kenan Evren'in ise hem Milli Güvenlik Kurulu başkanı hem de Devlet Başkanı olduğu ilan edilmiştir. 27 Ekim 1980 günü Askeri yönetimin, Milli Güvenlik Kurulu bünyesinde kararlar alabilmesini sağlayan kanun kabul edilmiştir. Bu kanun çerçevesinde Cumhurbaşkanına ait yetkiler ise Kenan Evren'e, TBMM'ye ait tüm yetkiler ise Milli Güvenlik Kurulu'na devredilmiştir. Ayrıca yasama, yürütme ve yargı erkleri MGK bünyesinde toplanmış ve yeni bir anayasa yapacak kurucu meclis oluşturulmuştur. Bu süreçte ayrıca MGK'nın etkisinin askeri yönetim sonrası da devam edebilmesi düşünülmüş ve Milli Güvenlik Siyaset Belgesi oluşturulmuştur. Milli Güvenlik Siyaset Belgesi ile siyasi partilerinin ideolojik görüşlerinin saptanması ve iktidara gelecek partilerinin hareket alanlarının belirlenmesi amaçlanmıştır. 12 Eylül askeri müdahalesiyle Türkiye'nin güvenlik anlayışında askeri otorite karar verici mekanizma olma özelliğini korumuştur, siyasi karar verme mekanizmasını da eline almıştır. Bu askeri müdahale uluslararası güvenlik politikalarında ve dış politikada bir değişime neden olmamıştır.

Soğuk Savaş'ın bitişiyle hem Türkiye'nin hem de NATO'nun güvenlik anlayışında bazı değişimler yaşanmıştır. Çünkü bu süreçte SSCB dağılma dönemine girmiş, ülkeler açısından

güvenlik algılamaları boyut değiştirmiş ve NATO uluslararası askeri konseptini derinleştirmiştir. NATO'nun toplumsal, çevresel, göç, enerji, terörizm ve devletlerin iç çatışmaları gibi farklı kapsamdaki güvenlik sorunlarına karşı çözüm niteliği taşıyan bir örgüte dönüştürülmesine karar verilmiştir. Tokatlı (2022, s. 389)'ya göre; "NATO, Varşova Paketi'nin dağılma sürecine kadar güvenlik stratejilerini etkili kullanmış ve caydırıcılık faaliyetlerini sürdürmüştür. Soğuk Savaş'ın sonlanmasıyla, NATO askeri örgütü çatışma odaklı söylemler yerine diyalog artırıcı ve barış inşa edici projelerde daha etkili rol oynayarak yeni çalışma alanlarını oluşturduğu bir döneme giriş yapmıştır." NATO'nun dönüşümü 5-6 Haziran 1990 Londra Zirvesi ile başlamış akabinde 1991 Roma Zirvesi'nde alınan kararlarla uygulanma aşamasına geçilmiştir. Geleneksel güvenlik anlayışında değişikliğe gidilerek askeri güç unsurunun eski dönemlere kıyasla önemini kaybettiği saptanmıştır. Devleti merkeze alan güvenlik anlayışı sorgulanmış ve bireyi merkeze alan güvenlik anlayışında yeni tanımlamaları yapılmaya başlanmıştır (Bakan, 2007, s. 40).

5. Sonuç

Güvenlik kavramı ortaya çıkmasından itibaren gelişim ve değişim göstermiştir. Bu gelişim ve değişime risk ve tehdit algılarının değişmesinin, teknolojik gelişmelerin ve diğer ülkelerle olan uluslararası ilişkilerin etki ettiği söylenebilir. Türkiye Cumhuriyeti içinde güvenlik algısı zaman içerisinde değişim göstermiştir. Bu çalışmada Cumhuriyet'in ilanından Soğuk Savaş bitimine kadar olan süreçte Türkiye'nin güvenlik anlayışı ve bu güvenlik anlayışına etki eden riskler, tehditler ve algılar incelenmiştir. Türkiye'nin değişen güvenlik algılamalarını coğrafi, tarihsel, siyasal, sosyal ve ekonomik unsurlar içerisinde değerlendirmek mümkündür. Türkiye'nin Cumhuriyetin ilanından Soğuk Savaş bitimine kadar olan süreçteki güvenlik algılamaları bu çalışmada üç dönem içerisinde incelenmiştir. Bunlar; Cumhuriyet'in ilk dönemleri ulusal güvenlik anlayışı (1923-1939), II. Dünya Savaşı dönemi ulusal güvenlik anlayışı (1939-1945) ve Soğuk Savaş dönemi ulusal güvenlik anlayışı olarak sınıflandırılmıştır.

1923-1939 yılları arasında Türkiye'nin güvenlik anlayışının temelini iç meselelerden, coğrafi nedenlerden ve tarihsel birikimlerden yola çıkılarak oluşturulduğunu ifade etmek mümkündür. 1923-1939 yılları arasında işgalci devletlerle birlikte Hilafet ve Saltanat yanlıları da tehdit olarak algılanmıştır. Cumhuriyet'in ilanı ile birlikte çıkan isyanlar Türkiye'nin ulusal güvenliğine ve rejimine karşı bir tehdit olarak algılanmıştır. Güvenlik politikaları kapsamında asker odaklı geleneksel güvenlik anlayışı benimsenmiştir. Bu süreçte Türkiye'nin yeni güvenlik kültürü oluşturulmuş ve Cumhuriyet karşıtı isyanlar bastırılmıştır.

Coğrafi bağlamda ise Türkiye'nin Avrupa ile Asya arasında köprü durumunda olması Türkiye için birçok avantajın yanında dezavantajları da barındırmaktadır. Türkiye'nin jeopolitik avantajlarını kullanabilmek amacıyla ülke üzerinde güç sahibi olmak isteyen iç ve dış tehditlerin varlığı yadsınamaz bir gerçektir. Türkiye ise gerek toprak bütünlüğünü korumak gerekse ulusal güvenliğini sağlamak amacıyla dış politikasını bu tehditlere karşı önlemler niteliğinde geliştirme zorunluluğu hissetmiştir. Türkiye coğrafi konumunu avantajlı kullanmak amacıyla uluslararası entegrasyona dayalı ve barışçıl bir güvenlik anlayışı oluşturmak istemektedir.

Tarihsel bağlamda ise Osmanlı Devleti'nin yaşadığı güvenlik sorunları ve acı hatıralar Türkiye'nin güvenlik anlayışını şekillendirmiştir. 1699 Karlofça Antlaşması'ndan itibaren yaşanan gelişmelerle ve etnik isyanlarla Osmanlı Devleti imparatorluk topraklarında ciddi kayıplar yaşamıştır. Birinci Dünya Savaşı sonrasında imzalanan Sevr Anlaşması ile egemenlik haklarını da kaybeden Osmanlı Devleti'nden Türkiye Cumhuriyeti'ne bölünmeye ve toprak kaybetmeye dayalı bir korku olan "Sevr sendromu" miras kalmıştır. İşgalci devletlere karşı verilen Milli Mücadele'den sonra kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nin güvenlik anlayışı ve dış

politikaları “Sevr Sendromu” minvalinde şekillenmiştir. Yeni kurulan devletin güvenlik anlayışı; savunmacı bir reel politik bir anlayışla, çatışmalardan uzak, Batıcılık temelinde bir denge politikasına sahip, uluslararası egemenlik hakları tanınan ve uluslararası hukuk parametrelerini benimseyen bir yapıda geliştirilmiştir. Bu güvenlik anlayışının temel gerekçesinin Misak-ı Milli’ de belirlenen sınırlarını ve Lozan Anlaşması’nda elde edilen kazanımlarını korumak olduğu söylenebilir. Bu güvenlik anlayışı çerçevesinde Türkiye Milletler Cemiyeti’ne üye olmuş, dış tehditlere karşı Balkan Antantı ve Sadabad Paketi içinde yer almıştır. 1923-1939 yılları arasında yeni güvenlik anlayışının başarıları da görülmüştür. Örneğin; Boğazlar konusundaki kısıtlamalar Türkiye’nin güvenlik ihtiyaçları gerekçe gösterilerek çözüme kavuşmuştur. Ayrıca bu güvenlik anlayışıyla Hatay’ın savaş verilmeden, hukuki yollarla Türkiye’ye katılması sağlanmıştır.

1939-1945 yılları arasındaki süreçte ise tehdit algısı Hitler’in ve Mussolini’nin saldırgan tutumu özellikle Almanya’nın elinde bulunan silahların yapısının, niteliğinin ve etki alanının yüksek olması nedeniyle tüm dünya gibi Türkiye’de olası savaş tehdidine karşı hazır olmaya çalışmış ve güvenlik anlayışını bu yönde şekillendirmiştir. Ayrıca bu dönemde Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği’nin yayılcı politikaları da tehdit olarak algılanmıştır. Bu süreçte başlayan II. Dünya Savaşı ile Türkiye’nin güvenlik politikaları dengeleme politikası, izolasyonist ve asker odaklı devlet merkezli geleneksel güvenlik anlayışı biçiminde gerçekleşmiştir. Bu güvenlik anlayışı ve dış politika sayesinde Türkiye II. Dünya Savaşı’nda tarafsız kalmayı başarmıştır. Kavram olarak “Ulusal güvenlik” anlayışı II. Dünya Savaşı sürecinde ABD’de ortaya çıkmıştır. II. Dünya Savaşı’nın sonlarına doğru Almanya’nın ve diğer Avrupa devletlerinin güç kaybetmesinin, uluslararası hâkimiyet alanında güç boşluğuna neden olduğu söylenebilir. Bu hâkimiyet boşluğu ekonomik gelişmişliği ve ulusal güvenlik anlayışına sahip olması nedeniyle, ABD’nin avantajlı konuma geldiği bir süreç olarak nitelendirilmektedir.

1945 yılında II. Dünya Savaşı’nın bitmesiyle, savaşın iki galip devleti olan ABD ve SSCB arasında Soğuk Savaş başlamıştır. 1945-1991 yılları arasında Türkiye’nin tehdit algısı SSCB’nin tehditleri ve Türkiye üzerindeki talepleri, nükleer silahlanma, yayılan komünizm algısı ve iki kutuplu dünya düzeni biçiminde gerçekleşmiştir. Türkiye iç güvenlik meselesi olarak da iki kutuplu sistemden etkilenmiştir. Türkiye’de liberal demokratik siyaseti ve kapitalist ekonomik yapıyı benimseyen kitleler ile komünist temelli siyasi yapı ve ekonomik anlayışı benimseyen kitleler arasında çatışmalar yaşanmıştır. Türkiye bu süreçte SSCB tehditlerinden dolayı NATO’ya yakınlaşmıştır. Truman Doktrini ve Marshall Planı sonrasında Türkiye Soğuk Savaş sürecinde güvenlik politikasını askeri kolektif işbirliğine dayalı NATO üyeliği ve geleneksel güvenlik anlayışı üzerine şekillenmiştir. Soğuk Savaş sürecinde Türkiye ABD öncülüğünde kurulan NATO’ya üye olmuş, üyeliği ile NATO’nun uluslararası güvenlik konseptini kabul etmiştir. Bu güvenlik anlayışıyla Türkiye SSCB ve komünizm tehditlerine karşı korunmuştur. Ancak NATO’ya bağlılığı yüksek seviyede olan Türkiye, Kıbrıs meselesinde beklediği desteği bulamamış, hatta Kıbrıs Barış Harekâtı sonrasında doğrudan ABD’nin ambargo uygulamalarıyla karşı karşıya kalmıştır. Hem Soğuk Savaş’ın devam etmesi hem de uluslararası dengeler gözetilerek Türkiye NATO üyeliğine devam etmiştir.

Soğuk Savaş sürecinde devletin ön planda olduğu geleneksel güvenlik anlayışı hâkimiyetini korumakla beraber oluşabilecek tehditlere karşı yeni yaklaşımlarda varlık göstermiştir. Bu bağlamda, Soğuk Savaş dönemi boyunca sınır güvenliği ve askeri güç çerçevesinde şekillenen güvenlik anlayışı ileri bir boyuta taşınarak, reel politik ve geleneksel güvenlik anlayışından uzaklaşılması amaçlanmış ve güvenlik ikileminin önlenmesi, kurumsal ilişkilerin geliştirildiği ve ulusal güvenliğin yanı sıra bireysel güvenliğinde sağlanabileceği yeni bir güvenlik anlayışı hâkim olmaya başlamıştır.

Kaynakça

Akın, R. (2015). Türk siyasal tarihi 1908-2000. İstanbul: On İki Levha Yayınları.

Aydın, M. (2003). Securitization of history and geography: understanding of security in Turkey. Southeast European And Black Sea Studies, 3(2), 163-184.

- Aydın, M. (2003). Security conceptualisation in Turkey . H. G. Brauch, P. H. Liotta, A. Marquina, P. F. Rogers Ve M. Eı-Sayed Selim (Edt.), Security and environment in the mediterranean: conceptualising security and environmental conflicts içinde (345-355). New York: Springer-Verlag Berlin Heidelberg.
- Bakan, S. (2007). Soğuk savaş sonrasında yeni güvenlik teorileri ve Türkiye'nin güvenlik algılamaları. <https://www.researchgate.net/publication/330938316>, 35-50.
- Bakan, S. & Şahin S. (2018). Uluslararası güvenlik yaklaşımlarının tarihsel dönüşümü ve yeni tehditler. The Journal Of International Lingual, Social And Educational Sciences. 4(2), 135-152.
- Best A., Hanhımakı J.M., Maiolo J.A. & Schulze K.E. (2015). 20. Yüzyılın uluslararası tarihi. (Çev: T. Ulaş Belge). Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Bilgin, P. (2005). Turkey's Changing Security Discourses: The Challenge Of Globalisation. European Journal Of Political Research, 44, 175-201.
- Birdişli, F. (2015). Dış Politikada Yöntem Ve Türk Dış Politikası. Kahramanmaraş: Sakınmaz Ofset.
- Doster, B. (2012). Türkiye'de NATO karşıtlılığının tarihsel ve siyasal kökenleri. Ortadoğuanaliz, 4(40), 32-36.
- Fırat, M. (2018). Yunanistan'la ilişkiler. B. Oran (Edt.), Türk dış politikası kurtuluş savaşından bugüne olgular, belgeler, yorumlar içinde (576-614). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Gönlübol, M. (1996). Olaylarla Türk dış politikası (1919-1995). Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Gül, M. (2016). Güvenlikteki kavramsal değişim ve Türkiye'nin güvelik yaklaşımı ve politikalarına etkileri. Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 21(1), 303-320.
- Güvenç, S. ABD askeri yardımı ve Türk ordusunun dönüşümü: 1942- 1960. E. Balta Paker, İ. Akça (Der.) Türkiye'de Ordu, Devlet Ve Güvenlik Siyaseti İçinde (s. 255-285). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Hale, W. (2003). Türk Dış Politikası: 1774-2000. (P. Demir, Çev.) İstanbul: Arkeoloji Ve Sanat Yayınları.
- Karaosmanoğlu, A. L. (2000). The Evolution Of The National Security Culture And The Military İn Turkey. Journal Of International Affairs, 54(1), 199-216.
- Kasım, K. (2007). Soğuk savaş dönemi sonrası Kıbrıs sorunu. Gazi Akademik Bakış, 1(1) , 57-72.
- Oran, B. (2018b). Tdp'nin Kuramsal Çerçevesi. B. Oran (Edt.), Türk dış politikası kurtuluş savaşından bugüne olgular, belgeler, yorumlar içinde (s. 20-29). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Ortaylı, İ. (2010). Türkiye'nin Yakın Tarihi. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Soy, H. B. (2015). 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşından Nato Üyeliğine: Boğazlar Sorunu Ve Türkiye'nin Batı İle "İttifakı". Karadeniz Araştırmaları, 12 (45) , 181-209.
- Hook, W. S. & Spanier, J. (2014). Amerikan dış politikası. İstanbul: İnkılap Kitabevi.
- Şimşir, B. (2010). Türk Yahudileri. Ankara: Bilgi Yayınevi.

-
- Tellal, E. (2018a). SSCB ile ilişkiler. B. Oran (Edt.), Türk dış politikası kurtuluş savaşından bugüne olgular, belgeler, yorumlar içinde (s. 499-521). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Tokatlı, S. G. (2022). Soğuk savaş dönemi güvenlik algısında yaşanan değişim ve uluslararası sistemin değişen dinamikleri. Vakanüvis- Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi, 7(1), 376-406.
- Uzgel, İ. (2004). ulusal çıkar ve dış politika. Ankara: İmge Kitabevi.
- Ülman, H. (1998). türk dış politikasına yön veren etkenler (1923-1968). Ankara Üniversitesi Sbf Dergisi, 23(3), 241-273.
- Ünalp, F. R. (2020). İkinci dünya savaşında Türkiye'nin savaş dışı kalma politikaları ve sonuçları . Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi, 1 (45) , 201-221 .
- Yaman, A. E. (2005). Kore Savaşı'nın Türk Kamuoyuna yansımaları. Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi, 10(37), 231-245.